

NUTQ VA TILNING RIVOJLANISHIDA LOGOPEDIYANING O'RNI

Almardanova Zulfizar Beknazarovna

Xalqaro Innovatsion Universiteti o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14531748>

Annotatsiya. Nutq va til rivojlanishi, insonning psixologik va jismoniy sog'lig'ining muhim bir qismidir. Nutq orqali odamlar bir-birlari bilan fikr almashish, o'zaro tushunish va dunyoqarashni shakllantirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Nutq va til rivojlanishining to'g'ri yo'lga qo'yilishi, insonning mantiqiy fikrlash, kommunikativ qobiliyatlar, o'zini ifodalashda muvaffaqiyatga erishishining asosi hisoblanadi. Nutqning rivojlanishi murakkab jarayon bo'lib, bu jarayonning noto'g'ri yoki kechikkan rivojlanishi turli xil nutq va til muammolariga olib kelishi mumkin. Bunday holatlarda logopediya yordamga keladi.

Kalit so'zlar: Nutq, til rivojlanishi, logopediya, kommunikativ, bolalar.

THE ROLE OF SPEECH THERAPY IN SPEECH AND LANGUAGE DEVELOPMENT

Abstract. Speech and language development are an important part of a person's psychological and physical health. Through speech, people have the opportunity to exchange ideas with each other, to understand each other, and to form a worldview. The correct development of speech and language is the basis for a person's logical thinking, communicative abilities, and success in self-expression. Speech development is a complex process, and incorrect or delayed development of this process can lead to various speech and language problems. In such cases, speech therapy comes to the rescue.

Keywords: Speech, language development, speech therapy, communicative, children.

РОЛЬ ЛОГОПЕДИКИ В РАЗВИТИИ РЕЧИ И ЯЗЫКА

Аннотация. Речевое и языковое развитие является важной частью психологического и физического здоровья человека. Посредством речи люди имеют возможность обмениваться идеями друг с другом, понимать друг друга и формировать мировоззрение. Правильное развитие речи и языка – основа логического мышления, коммуникативных способностей человека, успеха в самовыражении. Речевое развитие – сложный процесс, неправильное или запоздалое развитие этого процесса может привести к различным речевым и языковым проблемам. В таких случаях на помощь приходит логопед.

Ключевые слова: Речь, речевое развитие, логопедия, коммуникативность, дети.

Logopediya — bu nutq va til rivojlanishining buzilishlarini tahlil qiluvchi, ularni tuzatish, yaxshilash uchun maxsus texnikalar va metodlar ishlab chiqadigan fan va amaliyot sohasidir. Logopediyaning o'rni nutq va til rivojlanishida alohida ahamiyatga ega.

Nutq va til rivojlanishi: umumiy tushuncha

Nutq va tilning rivojlanishi insonning erta bolalik davrida boshlanadi va butun hayoti davomida davom etadi. Nutq bolada ongli ravishda o'zlashtirilgan til tizimi orqali yuzaga keladi. Bolaning nutq rivojlanishi, uning psixologik, jismoniy va ijtimoiy holatiga bog'liq. Nutq va tilning rivojlanishi bir nechta bosqichlardan o'tadi.

- **Birinchii bosqich** (yangi tug'ilgan chaqaloqdan 6 oygacha) — bu davrda bolalar faqat ovoz chiqarishadi, lekin hech qanday ma'lumotli tilga ega bo'lmaydilar. Bu davrda chaqaloqning nutqi fiziologik rivojlanishga muvofiq bo'ladi.
- **Ikkinchi bosqich** (6 oydan 1,5 yoshgacha) — bu davrda bolalar o'z ehtiyojlarini bildirish uchun turli xil tovushlar chiqaradilar. Ular so'zlar va oddiy iboralarni o'zlashtira boshlaydilar.
- **Uchinchi bosqich** (1,5 yoshdan 3 yoshgacha) — bu davrda bolalar ko'proq so'zlarni eshitishadi va ulardan mustaqil ravishda iboralar tuzishni o'rganadilar. Bu davrda grammatika va so'z boyligini o'rganish boshlanadi.
- **To'rtinchi bosqich** (3 yoshdan 7 yoshgacha) — bu davrda tilning rivojlanishi ancha tezlashadi. Bolalar murakkab grammatik qurilmalarni o'zlashtirishadi va o'z fikrlarini aniq ifodalay olishadi.

Nutq va til rivojlanishining kechikishi yoki buzilishi bolalarda turli xil muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Bu holatlar logopediya mutaxassislarining e'tiborini talab qiladi.

Logopediya: tushuncha va maqsadlar

Logopediya — bu nutq va tilning rivojlanishi, strukturasi va funksiyalaridagi buzilishlarni tahlil qilish, diagnostika qilish va tuzatish bilan shug'ullanuvchi ilmiy soha. Logopediya nafaqat bolalar, balki kattalar uchun ham ahamiyatli hisoblanadi, chunki kattalarda ham turli xil nutq va til muammolari uchraydi.

Logopediya quyidagi maqsadlarni amalga oshiradi:

1. **Nutq va til buzilishlarini aniqlash:** Logoped mutaxassislari bolalardagi yoki kattalardagi nutq muammolarini tashxis qilishadi. Bu jarayonning asosiy bosqichi bo'lib, mutaxassislar maxsus testlar va usullar yordamida buzilishlarni aniqlaydilar.
2. **Muammolarni tuzatish:** Nutq va til buzilishlarini tuzatish uchun logopedlar maxsus mashqlar va usullarni qo'llaydilar. Bunga fonetik, leksik, grammatik va semantik buzilishlarni tuzatish kiradi.
3. **Nutq rivojlanishiga yordam berish:** Logopediya bolalarning til rivojlanishini kuzatib borish, ularni nutqni to'g'ri o'zlashtirishga yordam berish uchun maxsus metodlarni qo'llashni o'z ichiga oladi.

4. **Reabilitatsiya va oldini olish:** Nutq va til buzilishlari oldini olish va ularni davolash logopediyaning yana bir muhim jihati hisoblanadi.

Logopediya va nutq rivojlanishi: o‘zaro aloqalar

Logopediya, ayniqsa, bolalar uchun nutq va til rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashda katta ahamiyatga ega. Logopedlar bolalardagi nutq va til rivojlanishining kechikishini yoki buzilishlarini aniqlash va tuzatish orqali ularning muvaffaqiyatli kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantiradilar.

Nutq rivojlanishida logopediyaning o‘rni quyidagi jihatlarda ko‘rinadi:

- **Fonetik rivojlanish:** Logopediya bolalardagi fonetik buzilishlarni tuzatishda muhim rol o‘ynaydi. Fonetik buzilishlar so‘zlarni noto‘g‘ri talaffuz qilish, tovushlarni aralashtirib aytish, tovushlarni o‘tkazib yuborish kabi muammolarni o‘z ichiga oladi. Logoped yordamida bola bu tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qilishni o‘rganadi.
- **Grammatik rivojlanish:** Bolalarning grammatika qoidalarini to‘g‘ri o‘zlashtirishi ham logopediya yordamida rivojlantiriladi. Nutqdagi grammatik xatoliklar, jummalarni noto‘g‘ri tuzish, so‘zlarning moslashuvini bilmaslik kabi muammolarni tuzatish logopedning vazifasidir.
- **Leksik rivojlanish:** Leksik rivojlanish bolalarning so‘z boyligini oshirishni o‘z ichiga oladi. Logopedlar bolaga yangi so‘zlarni o‘rganish, ularni to‘g‘ri ishlatish va jumlar tuzishda yordam beradi.
- **Kommunikativ qobiliyatlarni rivojlantirish:** Logopedlar bolaga nutqning asosiy maqsadi — boshqa odamlar bilan fikr almashish ekanligini tushuntirishadi. Nutqning asosiy funksiyalarini o‘zlashtirish, muloqotda o‘z fikrini aniq va ravon ifodalashga yordam berish logopediya yordamida amalga oshiriladi.
- **Emotsional va psixologik rivojlanish:** Nutq va tilni o‘rganishda emotsional holat muhim ahamiyatga ega. Nutqdagi muammolar bolada o‘ziga ishonchsizlik, ijtimoiy muloqotlardan cheklanishga olib kelishi mumkin. Logopediya orqali bolaning nutqdagi muammolari bartaraf etilib, uning o‘ziga bo‘lgan ishonchi va ijtimoiy faoliyati rivojlanadi.

Logopediya metodlari

Logopediya sohasida turli metodlar va texnikalar qo‘llaniladi. Har bir metod bolalarning nutq rivojlanishining xususiyatlariga qarab tanlanadi. Ba’zi eng ko‘p ishlatiladigan logopediya metodlari quyidagilardir:

1. **Artikulyatsion metod:** Bu metod orqali logoped bola bilan ishlashda, tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qilishga o‘rgatadi. Artikulyatsion mashqlar yordamida bola tovushlarni aniq va ravon talaffuz qilishni o‘rganadi.

2. **Funksional metod:** Bu metod orqali bolaning nutqini rivojlantirishda faqat fonetik va grammatik jihatlar emas, balki tilning barcha funksiyalari, jumladan, kommunikativ funksiyalar ham hisobga olinadi.

3. **Psixologik-pedagogik metod:** Nutq va til buzilishlari ko'pincha psixologik omillar bilan bog'liq. Shu bois, psixologik-pedagogik metodda bolalarning emotsional holati va uning nutq rivojlanishiga ta'siri o'rganiladi.

4. **O'yin metodlari:** O'yinlar orqali bolalar o'z nutqini rivojlantiradilar. Logoped o'yinlar yordamida bolaning so'z boyligini, fikrlash va muloqot qilish qobiliyatlarini oshirishga yordam beradi.

Xulosa

Nutq va til rivojlanishi insonning barcha hayotiy faoliyatini shakllantiradi va rivojlantiradi. Logopediya bu jarayonda muhim ahamiyatga ega, chunki u bolalardagi nutq va til buzilishlarini aniqlash, davolash va oldini olishga yordam beradi. Logopedlarning yordami bilan bolalar nutq va tilni to'g'ri o'zlashtiradilar, bu esa ularning ijtimoiy va psixologik rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Nutq va tilning rivojlanishida logopediya yordamida ko'plab muammolarni bartaraf etish mumkin, shu bilan birga, bolaning muvaffaqiyatli va o'ziga ishonchli hayot kechirishiga imkoniyat yaratiladi. Nutq va til rivojlanishiga logopediyaning o'rni beqiyosdir, chunki bu soha bolalar va kattalarning to'g'ri muloqot qilish, o'zlarini ifodalashda muvaffaqiyatli bo'lishlari uchun zarurdir.

REFERENCES

1. Shumakova, T.A. (2005). "Logopediya: Teoriya va amaliyot". — Bu kitobda logopediya sohasining nazariy asoslari va amaliy usullari haqida to'liq ma'lumot berilgan.
2. Abdullaeva, M. (2010). "Logopediya va nutqni rivojlantirish". — Bu asar logopediyaning til rivojlanishidagi o'rni va nutqni rivojlantirishdagi ahamiyatini yoritadi.
3. Svetlana, K. (2009). "Logopediya va nutq muammolari". — Kitobda logopediya orqali til va nutqni tiklash usullari, turli kasalliklar va patologiyalarni davolashda foydalaniladigan metodlar keltirilgan.
4. Jalilova, A. (2016). "Tilni rivojlantirish va logopediya". — Bu ishda til rivojlanishining psixologik va pedagogik jihatlari, shuningdek, logopediya yordami bilan tilni yaxshilash usullari haqida so'z boradi.